

ACTUELE ONTWIKKELINGEN EN TRENDS

Welke gevolgen hebben algemene trends en maatschappelijke ontwikkelingen voor cultuureducatie en cultuurparticipatie? En voor welke uitdagingen staan de sector en de overheid? In deze bijlage belichten we achtereenvolgens relevante ontwikkelingen in de samenleving en bij gemeentelijke overheden, in de cultuureducatie- en -participatiesector en in de beoefening van kunstzinnige en creatieve activiteiten.

1.1 Ontwikkelingen in de samenleving

Gelijke ontwikkelkansen van burgers

De vergrijzing en veranderende samenstelling van de bevolking zorgen voor uitdagingen op allerlei gebieden. Het wordt belangrijker om cultuur in te zetten voor maatschappelijke doelen, zoals het bevorderen van sociale cohesie, eenzaamheidsbestrijding, burgerschapsvorming, het bestrijden van laaggeletterdheid.

De grote diversiteit in de bevolkingssamenstelling vraagt daarnaast om een breder cultuurbegrip waarin iedereen zich herkent. Ook moet er aandacht zijn voor de groeiende afstand tussen groepen in de samenleving, bijvoorbeeld afstand die ontstaat door inkomen en opleidingsniveau, tussen stad en platteland en tussen regio's. Het maakt het vinden van geschikt cultureel aanbod steeds complexer.

Inclusieve samenleving

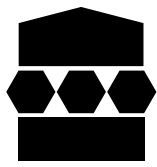
Traditioneel hebben cultuureducatie en -participatie een grote rol binnen het onderwijs en de vrije tijd. Als doelen gelden: kennismaking met kunst en cultuur, persoonlijke ontwikkeling en sociale cohesie. Sinds de decentralisaties in het sociaal domein zijn daar nieuwe rollen bij gekomen die te maken hebben met de maatschappelijke opgaven die gemeenten hebben gekregen:

1. Integrale zorg en ondersteuning voor personen in een kwetsbare positie
2. Bevorderen dat meer mensen op een betekenisvolle wijze meedoen in de samenleving
3. Langer thuis wonen mogelijk maken, ook voor personen in een kwetsbare positie.

De culturele sector ontplooit steeds meer activiteiten om een bijdrage te leveren aan de bovengenoemde opgaven. Terwijl dat eerder nog op principiële bezwaren stuitte, zijn landelijke partijen nu bezig om deze activiteiten als 'bewezen interventies' te honoreren. Onlangs is een Kennissynthese Kunst en positieve gezondheid gepresenteerd met culturele interventies voor burgers die langdurige zorg of anderszins zorg thuis nodig hebben. Er wordt nu een Kennisagenda ontwikkeld voor meer gericht onderzoek.

Technologie gericht inzetten

De groeiende rol van technologie in ons dagelijks leven zien we terug in een toenemend gebruik van sociale media. De beperking daarvan is dat je alleen nog in aanraking komt met wat je al kent en wat bij je past. Je wordt minder snel verrast of uitgedaagd. Door sociale media zijn er meer virtuele contacten en ontmoetingen, maar minder fysieke ontmoetingen en communicatie. Deze trend biedt mogelijkheden voor technologische innovatie van cultuur (Augmented Reality en Virtual Reality) en de inzet van digitale ontmoetings- en leermogelijkheden.

Het is de uitdaging om technologie gericht in te zetten en een balans te vinden tussen culturele traditie en digitale vernieuwing, en tussen fysieke en digitale communicatie.

Netwerksamenleving

Netwerken nemen steeds vaker taken en verantwoordelijkheden over van instituties. Burgers nemen – al dan niet gedwongen door een terugtrekkende overheid – zelf het heft in handen. Er is meer aandacht voor eigen verantwoordelijkheid en eigen keuzes van mensen. De overheid heeft steeds vaker een faciliterende en ondersteunende rol. De uitdaging in een netwerksamenleving is om algemene belangen én deelbelangen te behartigen.

Energie, duurzaamheid en milieu

De culturele en creatieve sector kunnen bijdragen aan innovatieve oplossingen voor milieu- en duurzaamheidsvraagstukken. Andersom is het ook zaak te zorgen voor duurzame en energiezuinige accommodaties voor cultuureducatie en –participatie. De Omgevingswet zal bijdragen aan een meer integrale blik op de fysieke lokale infrastructuur.

1.2 Uitdagingen voor lokale overheden

De uitwerking van het sociaal domein

Sinds 2015 zijn de gemeenten verantwoordelijk voor nieuwe taken op het gebied van maatschappelijke ondersteuning, jeugdzorg en arbeidsparticipatie. De transformatie die deze nieuwe wetgeving beoogt, moet nu op gang komen en daadwerkelijk tot maatschappelijk rendement leiden.

Thema's binnen het sociaal domein: Kwetsbare inwoners, kansengelijkheid voor alle kinderen, eenzaamheid, armoede/schulden, werk en integratie/samenleven.

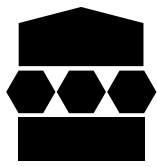
De verantwoordelijkheid voor de culturele infrastructuur lag al bij gemeenten en provincies. Doordat gemeenten nu ook taken op het gebied van het sociaal domein krijgen, biedt dat kansen om beleid en kwesties lokaal te verbinden aan cultuur. Om toch te zorgen voor samenhang, groeit de behoefte aan regionale afstemming.

De invoering van de Omgevingswet

In de Omgevingswet worden 26 'oude' wetten op het gebied van de fysieke leefomgeving samengevoegd. Ruimtelijke ontwikkeling wordt integraal benaderd waarbij ook andere (ook sociale) doelstellingen een plek krijgen. Bedoeling is dat deze wet in 2019 van kracht wordt. Thema's binnen de Omgevingswet: Wonen, veiligheid, leefbaarheid, aantrekkelijkheid, duurzaamheid en sociale cohesie.

De veranderende verhouding tussen overheid en burgers

Op veel plaatsen in het land worden gemeentelijke organisaties gereorganiseerd of taken anders belegd. Decentralisaties en de veranderende verhouding tussen burger en overheid zijn hiervoor de aanleiding. Sleutelwoorden: schaalvergroting en robuuste dienstverlening, maar ook maatwerk voor de burger. Thema's hierbij zijn: vernieuwing organisatie en bestuur, maatschappelijke innovaties en veranderende relatie tussen overheid en burgers.

Gemeentelijke en ambtelijke fusies

Nederland telt nu 388 gemeenten en dat worden er elk jaar minder. Ook werken steeds meer gemeenten op diverse terreinen of qua ambtelijke organisatie samen. Gemeentelijke fusies en samenwerkingsverbanden zijn natuurlijk veranderoperaties waarbij gevoel van identiteit bij bewoners belangrijk is. Cultuur kan hierin een rol spelen. Thema's die centraal staan: bestuurskracht en regionale samenwerking.

1.3 Specifieke trends voor cultuureducatie en cultuurparticipatie

De trends en maatschappelijke ontwikkelingen vragen van de culturele sector innovatie, flexibiliteit en het vermogen om te reageren op veranderende omstandigheden. Bijvoorbeeld op veranderingen in het overheidsbeleid: wat wordt wel/niet gesubsidieerd? En op veranderingen in de vraag van deelnemers en stakeholders.

Nieuwe structuren, nieuwe arbeidsverhoudingen

Er ontstaan nieuwe vormen en structuren, zoals informele groepen, projectmatige verenigingsinitiatieven, makerslabs en zelfstandig georganiseerde collectieven. Deze veranderingen hebben een grote impact op de sector. Er worden bijvoorbeeld nieuwe bedrijfsmodellen ontwikkeld waarbij ondernemerschap, innovatie en flexibiliteit centraal staan. Hierdoor vindt er ook een nieuwe verdeling plaats van het ondernemingsrisico tussen de organisatie en haar werkenden. Als gevolg hiervan veranderen ook de arbeidsverhoudingen. Zo blijft het aantal zzp'ers dat werkzaam is in de culturele sector toenemen, terwijl hun arbeidspositie zorgwekkend is. Veel zzp'ers hebben niet de (financiële) ruimte om nieuw aanbod te ontwikkelen of zich verder te professionaliseren.

Veranderend verenigingsleven

Het culturele verenigingsleven verandert door veranderingen in tijdsbesteding en behoeften van deelnemers. Ondersteuning en subsidies staan onder druk en de weerbaarheid en het aanpassingsvermogen verschillen sterk per vereniging. Omdat de sport met soortgelijke kwesties te maken heeft, wordt landelijk en in diverse regio's gezocht naar gezamenlijke oplossingen, bijvoorbeeld in de vorm van een breder leeftijdsbestendig aanbod, door samen te gaan of accommodaties te delen.

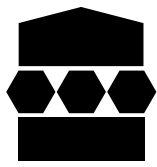
Diversiteit in culturele vraag en aanbod

De vraag van het publiek verandert en wordt steeds diverser. De culturele sector moet een aanbod creëren dat aansluit op die veranderende behoeften. Niet alleen staat in veel gemeenten de subsidie ter discussie, ook de aard van de subsidie verandert (wat wel/niet wordt gesubsidieerd). Vooral voor aanbieders van cultuureducatie in de vrije tijd verandert er momenteel veel.

Toegankelijkheid onder druk

Cultuureducatie wordt steeds meer overgelaten aan de markt. Het gevolg is dat iedere aanbieder voor zijn eigen belang strijdt en niet voor gezamenlijke belangen. De uitdaging is om de krachten te bundelen en samen te werken aan toegankelijkheid, diversiteit en kwaliteit van het aanbod.

Sommige culturele infrastructuren zijn kwetsbaar. In sommige regio's is de afhankelijkheid tussen instellingen/aanbieders groot. Het wegvallen van (financiering van) een partij kan grote consequenties hebben voor de toegankelijkheid van het aanbod. Met name

toegankelijkheid voor groepen die niet vanzelfsprekend cultureel actief zijn. Ook wordt het door deze druk lastiger voor aanbieders om in te spelen op actuele ontwikkelingen en nieuw aanbod te ontwikkelen.

Veranderingen in het verenigingsleven

Binnen de ongeveer 27.000 verenigingen voor amateurkunst (ongeveer 1,5 miljoen mensen) komen veel van bovenstaande trends samen. Krimp, vergrijzing en ontgroening zorgen in een deel van de sector voor minder leden. Ook vinden veel verenigingen het lastig om vrijwilligers voor bestuursfuncties te vinden. Omdat de sport met soortgelijke kwesties te maken heeft, wordt landelijk en in diverse regio's gezocht naar gezamenlijke oplossingen, bijvoorbeeld in de vorm van een breder leeftijdsbestendig aanbod of een samengaan qua structuur of accommodatie.

Tegelijkertijd ontstaan er ook nieuwe verenigingen en organisatievormen. We zien een toename van projectmatige activiteiten en lidmaatschappen. Hiermee spelen verenigingen in op de veranderende vraag van de beoefenaar. Jeugdorkesten en leerlingorkesten, verenigingen voor lichte muziek, muziektheater, musical en wereldmuziek zien een toename van ledenaantallen. Mogelijk heeft de hernieuwde aandacht voor muziekonderwijs in het primair onderwijs hieraan bijgedragen.

Uit de Monitor Amateurkunst blijkt dat het aantal mensen dat lid is van een informele groep toeneemt. De informele groep komt tegemoet aan de behoefte van mensen om samen, maar zonder formele organisatievorm, kunstzinnige of creatieve activiteiten uit te voeren. Maar als vorm verschilt ze wezenlijk van de vereniging. Een informele groep bestaat vaak uit een groepje bekenden, terwijl een vereniging zich kenbaar maakt als voorziening die openlijk toegankelijk is.

1.4 Ontwikkelingen in beoefening

Kennismaken met cultuur

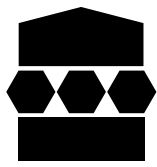
Omdat kinderen heel goed op school kunnen kennismaken met cultuur, stimuleert de Rijksoverheid sinds 2013 cultuureducatie in het primair onderwijs via programma's als Cultuureducatie met Kwaliteit (CmK) en Méér Muziek in de Klas (MmidK). In het voortgezet onderwijs zijn CKV en de cultuurkaart bedoeld om cultuurdeelname te stimuleren.

Buiten het onderwijs is de kennismaking met cultuur meer afhankelijk van individuele keuzes en mogelijkheden. Overheden kunnen verbindingen tussen binnen- en buitenschoolse activiteiten bevorderen door cultuurcoaches aan te stellen, cultuureducatie te agenderen op de Lokale Educatieve Agenda (LEA) of door partijen te stimuleren met elkaar in gesprek te gaan.

Veel scholen en maatschappelijke instellingen werken samen met lokale organisaties op het gebied van cultuur, zowel professionele als amateurorganisaties. Hierdoor maken de leerlingen/deelnemers kennis met verschillende kunstvormen en met de culturele organisaties in hun gemeente: de lokale culturele infrastructuur.

Leren

De laatste jaren is de hoeveelheid lessen en cursussen via internet enorm gegroeid. Hoewel veel beoefenaars hiervan gebruikmaken, betekent dit niet dat dit de klassieke les helemaal kan vervangen. We zien wel steeds meer combinaties ontstaan van online en offline educatie (blended learning). Het blijft dus nodig om lokaal een les- en cursusaanbod in de directe omgeving te hebben.

De kwaliteit van het lesaanbod is van groot belang, zowel artistiek-inhoudelijk (het beheersen van de kunstvorm) als didactisch (hoe geef ik een goede les) en organisatorisch (heb ik een goede locatie, goede afspraken, een veilige leeromgeving, etc). In regio's waar kunstencentra zijn weggevallen, moeten beoefenaars nu zelf op zoek naar een docent die goed en betaalbaar is.

Doen en presenteren

Veel beoefenaars willen hun kunsten tonen aan publiek. Dat kan in de vorm van voorstellingen, concerten of exposities. Hiervoor is vaak een gebouw of locatie nodig. In de meeste gemeenten zijn theaters of multifunctionele accommodaties gebouwd om in die behoefte te voorzien. Steeds vaker maken beoefenaars ook gebruik van online podia om hun werk te delen en tonen.

Iktoon is een landelijk initiatief om amateurkunstenaars in de maand juni een podium te bieden. Als gemeente kun je je daarbij aansluiten.

Vrijwilligerswerk doen

Amateurkunstorganisaties draaien over het algemeen op de inzet van vrijwilligers. Van de beoefenaars die lid zijn van een vereniging of informele groep doet 56% wel eens vrijwilligerswerk voor de vereniging of groep, blijkt uit de Monitor Amateurkunst. Onder degenen die lid zijn van een vereniging én van een informele groep is dat aandeel nog hoger (70%). Een goede ondersteuning van vrijwilligers kan enorm bijdragen aan een bloeiend cultureel klimaat.